

Kari Haugrud

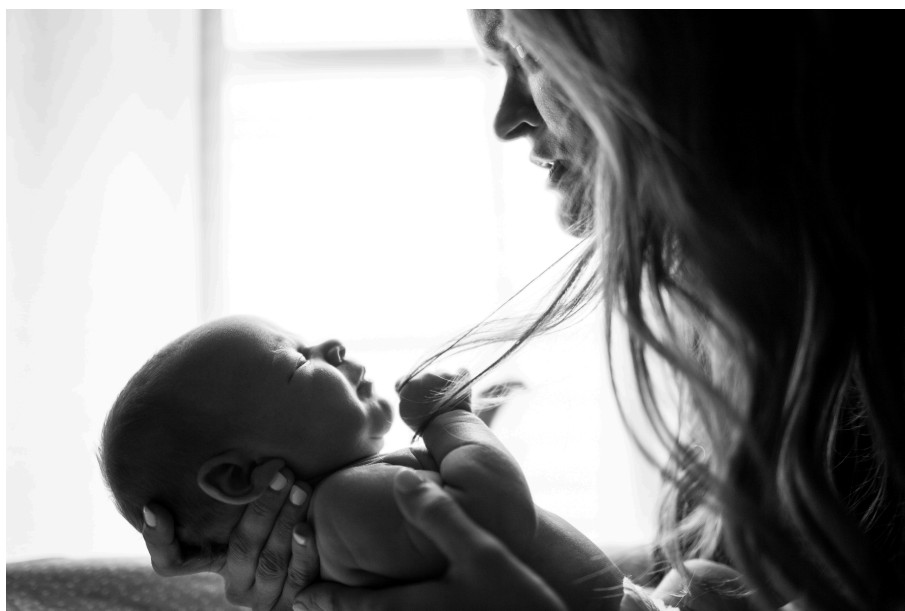
Tillit i relasjonsbygging

Oppvekst traumers betydning for tillit i relasjoner

Bacheloroppgave i Bacheloroppgave

Veileder: Kristin Hornemann

Mai 2021

Zack Lusero on Unsplash

Kari Haugrud

Tillit i relasjonsbygging

Oppvekst traumers betydning for tillit i relasjoner

Bacheloroppgave i Bacheloroppgave
Veileder: Kristin Hornemann
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for medisin og helsevitenskap
Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

ORD OVER GRIND

Du går fram til mi inste grind
og eg går òg fram til di.
Innanfor den er kvar av oss einsam,
og det skal vi alltid bli.

Aldri trenge seg lenger fram,
var lova som gjaldt oss to.
Anten vi møttest titt eller sjeldan
var møtet tillit og ro.

Står du der ikkje ein dag eg kjem
fèll det meg lett å snu
når eg har stått litt og sett mot huset
og tenkt på at der bur du.

Så lenge eg veit du vil kome iblant
som no over knastrande grus
og smile glad når du ser meg stå her,
skal eg ha ein heim i mitt hus.

-Hallþís Moren Vesaas

SAMMENDRAG

Relasjoner mellom foreldre i barnevernet og en barnevernspedagog utvikles ofte i komplekse situasjoner og i den sammenheng kan fenomenet tillit være avgjørende for hvor vellykket interaksjonene mellom foreldre og barnevernspedagogen kan bli. I praksis viser det seg at det kan være krevende å skape et tillitsforhold med foreldre som enten selv er i institusjon med sitt barn eller har barn i institusjon. Begrunnelsen er at foreldrenes egne utfordringer kommer i veien for tillitsfull relasjonsbygging med andre. Bachelor oppgaven undersøker flere aspekt som er essensielle for et sunt forhold mellom foreldre, barn og barnevernspedagogen. Videre omhandler oppgaven det juridiske rammeverket for bosetting. Teorier om barns psykososiale utvikling, tilknytning og mentalisering som er essensielt i relasjonen mellom barn og foreldre. Fenomen som tillit og epistemisk tillit blir forklart og diskutert samt betydningen av traumatiserte foreldres påvirkning på barnet og samhandling med barnevernspedagogen. For å svare på foreldrenes utfordringer kan den mentaliserende miljøtradisjonen forklare og bidra med relasjonsbygging og intervensjoner mellom foreldre og barn og mellom foreldre og barnevernspedagogen. Teoriene belyses med etiske og filosofiske perspektiv for å relatere kunnskap til det praktiske fagfeltet. Barnevernspedagoger har et ansvar både legalt, moralsk og etisk til å tilby en terapeutisk holdning og forståelse som kan gi rom for foreldre til å utvikle tillit til seg selv, barnevernspedagogen og institusjonen. I et slikt miljø kan verdifulle relasjoner og intervensjoner forsterkes med tillit.

ABSTRACT

The relationship between parents involved in the child welfare system and the welfare system itself often develops under challenging situations; thus, the presence of trust is pivotal to create a confidential relationship between parents and child pedagogics. However, parents often find it challenging to develop trusting relationships with other individuals because of their personal difficulties in life. This bachelor thesis examines several aspects essential for a healthy relationship between parents, children, and child pedagogics. These include the judicial framework for removing children from their parents, theories on children's psychosocial development, attachment, and mentalization. This paper also examines and discusses the phenomenon of trust and epistemic trust. Furthermore, how traumatized parent impact on their child and how they interact with the child pedagogics. The theories are viewed from ethical and philosophical perspectives to relate knowledge to practical work. As child

pedagogic working with traumatized parent, the work can be challenging but also very rewarding. Furthermore, the child pedagogic has a responsibility both legally, morally, and ethically to offer their therapeutic knowledge so that parents can get the help they need to develop trust in themselves, the child pedagogic and the institution. In such environment may healthy relationships and interventions be enhanced by trust.

Innholdsfortegnelse

1.0.	Innledning.....	5
1.1.	Kort om innholdet	6
1.2.	Problemstilling	6
1.3.	Tema og problemstilling	6
2.0.	Bakgrunn	7
2.1.	Juridiske rammer	7
2.2.	Tekstanalysen	8
2.3.	Begrepsavklaringer.....	9
3.0.	Teori	10
3.1.	Hvorfor skrive om tillit	10
3.2.	Grunnleggende tillit.....	10
3.3.	Tilknytningsteori	11
3.5.	Tilknytning og mentalisering	12
3.6.	Emosjonsregulering.....	13
3.7.	Epistemisk tillit	14
3.8.	Traumatiserte foreldre og tillit	14
3.9.	Traumatiserte foreldre og mistillit.....	15
3.10.	Teori satt i en filosofisk og praktisk kontekst	15
4.0.	Drøfting	16
4.1.	Betydningen av tillit	16
4.2.	Hvorfor er tillit vanskelig	17
4.3.	Tillit i en kunstig kontekst.....	17
4.4.	Dårlig utgangs punkt for relasjonsbygging	18
4.5.	Personlighetsutvikling og mentalisering	18
4.6.	Emosjonelt samspill i flere versjoner	19
4.7.	Endring er utfordrende	20
4.8.	Mentaliseringstradisjonen som tilknytningsbygger	21
4.9.	Tillit som grunnstoff.....	22
4.10.	Å våge å kjenne på sin historie.....	22
4.11.	Knud Ejler Løgstrup	24
4.12.	Hva mener staten?	26
5.0.	Avslutning	27
6.0.	Litteraturliste	28
7.0.	Vedlegg	31
7.1.	Søkeliste	31

1.0. Innledning

Oppgavens problemstilling er formulert ut ifra fenomenet tillit i konteksten mellom foreldre i barnevernet og barnevernansatte. Høsten 2020 var jeg i praksis på et familiesenter og opplevde å få stor tillit av enkelte foreldre, mens andre holdt meg på armlengdes avstand. Jeg erfarte også hvor skjør tilliten kunne være. Foreldre på familiesenter kunne ha vanskelig for å inngå tillitsfulle relasjoner noe som utfordrer arbeidet med å styrke deres foreldrekompentanse. I ytterste konsekvens kunne det ende med en omsorgsovertakelse. Jeg opplevde at tillit var betydningsfullt og helt grunnleggende for alle relasjoner og intervensjoner for de involverte partene. Tilsvarende erfarte jeg fra tidligere yrkespraksis i omsorgsbolig for barn, at foreldre strevde med tillit i samarbeide med de ansatte. Dermed er målet for oppgaven er å forsøke å belyse hvorfor denne gruppen foreldre strever med å ha tillit til andre mennesker generelt og miljøterapeuter spesielt.

Som barnevernspedagog er det å jobbe med mennesker i krevende livssituasjoner både komplekst og sammensatt. På den ene siden skal vi forholde oss til foreldre med ofte sterke emosjoner og følelsesuttrykk, psykisk uhelse og på den andre siden den makten som følger med lover, regler, metoder, språk og strukturer i systemet. Per Fugelli (2009 s. 226) beskriver tillit slik *«Tillit er menneskets følelse av at andres godhet, ærlighet og dyktighet er å stole på. Tillit medfører ofte en overføring av makt til en person eller et system, makt til å handle på mine vegne, til mitt beste»*

Tillit er et sentralt fenomen som kan inkluderes i all kontakt mellom barnevernet og foreldre, men i denne oppgaven er det avgrenset til barnevernansatte og foreldre med barn i institusjon, og foreldre med barn bosatt i institusjon. Både foreldre i institusjon og foreldre med barn i institusjon, er i en situasjon hvor frivillige tiltak har vært prøvd, og hvor tiltaket for bosetting er mer inngripende enn andre tiltak. Tiltaket kan enten være frivillig eller etter vedtak i Fylkesnemnda. Man kan tenke på frivillighet og tvang som motsetninger, men begrepene må forstås ut ifra konteksten. Det kan være vanskelig å dra klare grenser mellom frivillighet og tvang og det er en kompleks vurdering. Situasjonen for foreldre bosatt under tvang vil med sannsynlighet prege forhold til barnevernansatte på familiesenteret, likeledes for foreldre med barn bosatt i institusjon.

1.1. Kort om innholdet

Kapittel en består av innledning, en kort beskrivelse av oppgavens struktur, problemstilling og tema. Kapittel to viser til bakgrunnen for oppgaven. Kapittel tre er det teoretiske bakteppet, som inkluderer de juridiske rammene og begreper som er relevante både for feltet barnevern denne oppgaven. Deretter presenteres relevant teori om utvikling og tilknytningsteori, mentalisering, selvregulering og emosjonsregulering. I fjerde kapittel drøftes problemstillingen før kapittel fem oppsummerer og avslutter. Kapittel seks er referanseliste og kapittel syv er vedlegg.

1.2. Problemstilling

Problemstilling for oppgaven er hvilken betydning fenomenet tillit har og hvorfor er det et utfordrende fenomen i relasjonen mellom miljøterapeut og foreldre med barn i institusjon (familiesenter) og foreldre med barn i institusjon (omsorgsbolig). Oppgaven belyser teori som forklarer hvorfor vi fra barnsben av utvikler eller ikke utvikler tillitsfulle relasjoner. Det er en aktuell problemstilling for barnevernspedagogutdanningen og at den åpner for en ny faglig vinkling i forhold til betydningen av tillit i faget (Dalland, 2014).

1.3. Tema og problemstilling

Det finnes mye fagkunnskap og forskning om foreldre med erfaring fra barnevern, som også har barn i institusjon. For eksempel arrangeres det kurs gjennom Bufetat for foreldre med barn i fosterhjem, for å blant annet å styrke den kompetansen foreldrene allerede har. Kursene bygger på læringsteori og tilknytningstenkning (Angel, 2011). Det er innhentet kunnskap fra foreldre som av ulike årsaker ikke lengre har den daglige omsorgen for egne barn. Videre er det etablert mye kunnskap om betydningen av utviklingsteori, læringsteori og tilknytningsteori i alle deler av barnevernet. Som barnevernspedagog student er også dette en sentral del av utdannelsen. Denne kunnskapen legges til grunn for å forstå hvorfor et fenomen som tillit har betydning for foreldre når barnevernet tviler på deres foreldrekompentanse.

Foreldre i barnevernet er ofte marginalisert og stigmatisert også ut ifra deres sosioøkonomiske situasjon (Barne- og Familiedepartementet, Slettebø, 2009). Profesjonsutøvere i barnevernet har til felles at de representerer et annet sosioøkonomisk lag i samfunnet enn mange foreldre i barnevernet, og med det utgangspunkt representerer de andre verdier, perspektiv og fører et

annet språk. Dermed følger også makt som kan skape ytterligere asymmetri i samhandlingen mellom foreldre og profesjonsutøvere. Profesjonsutøvere har ofte internalisert en felles yrkesetikk i sin profesjons- og skjønnsutøvelse og saker hvor forelderen er klart den svakeste parten, må hensynet til autonomi og integritet vektlegges for å hindre ytterligere marginalisering og selvbestemmelsesrett (Kjønstad et al., 2017).

2.0. Bakgrunn

2.1. Juridiske rammer

Etter Lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (bvl) §§ 4-4 første, andre og tredje ledd, kan barneverntjenesten formidle bosted i institusjon, omsorgssenter for mindreårige eller fosterhjem, bare med samtykke fra foreldrene (Kjønstad et al., 2017). Det er foreldrenes frivillighet det kom an på inntil barnet er myndig, men når barnet fyller 15 år, er det part i saken og det må også foreligge samtykke fra barnet. Etter hjemmel i bvl § 4-4 sjette ledd kan barneverntjenesten formidle bosted, på vilkår om at barnet har et særlig behov jf. bvl § 4-4 andre ledd. Fylkesnemnda kan sette i verk tiltak gjennom pålegg jf. bvl § 4-4 andre ledd. Fylkesnemnda kan bestemme med hjemmel i bvl § 4-12 eller § 4-8 at et barn skal få bosted borte fra hjemmet, eller at et barn som bor utenfor hjemmet ikke skal flytte hjem, uten foreldrenes samtykke. Det betyr i praksis at de som får et bosted kan komme frivillig, men i realiteten kommer en del under frivillig tvang. Frivillig tvang kan forstås som en situasjon hvor foreldre (og barn over 15 år) forstår at hvis de ikke velger et bosted frivillig, vil det komme et pålegg fra fylkesnemnda om bosetting. Grensen mot tvangsplassering er ikke klar og forholdet mellom frivillighet og tvang kan nok derfor beskrives som en gråson innen barnevernretten.

Foreldrene som samtykker til frivillig bosetting beholder foreldreansvaret, noe som kan oppleves som betydningsfullt. Noen foreldrefunksjoner må overføres til de som har den daglige omsorgen for barnet, men foreldrene må samtykke til alle enkelthetene i tiltaket (Kjønstad et al., 2017). Med andre ord kan barn bosettes i institusjon eller fosterhjem frivillig etter bvl § 4-4 sjette ledd. Eller med tvang etter bvl § 4-12, men knytt opp til bvl § 4-24.

For foreldre som bosetter seg på familiesenter er det et hjelpetiltak jf. bvl § 4-4 andre ledd. Hjemmelen til å pålegge hjelpetiltak ble utvidet til å omfatte flere tiltak, jf. Prop. 72 (2014 – 2015) og endringene i barnevernloven trådte i kraft 1. april 2016. I tillegg til at vilkårene i bvl § 4-4 andre ledd må være oppfylt, hvor barnet må ha særlig behov for hjelp jf. punkt 4, må også tilleggsvilkår være oppfylt (Slettebø, 2009). Dermed blir mildeste inngreps prinsipp som handler om at barnevernet ikke skal sette inn mer inngripende tiltak enn det som er nødvendig, sjeldent lagt til grunn for familier som kommer til familiesenter. Foreldre kan også bosettes etter vedtak i fylkesnemnda.

2.2. Tekstanalysen

Denne bachelor oppgaven er en teoretisk litteraturstudie, som ser på teorien fra et filosofisk ståsted inspirert av Per Fugelli som skriver om «*Gudestoffet*» tillit (2003, s. 224), og den danske filosofen Knud Ejler Løgstrup. I søken etter relevant litteratur ble det tydeligere for meg at mitt teoretiske perspektiv (Johannessen et al., 2016) ikke har blitt gitt fokus tidligere. Tilknytningsteori fremstår som en sentral teori i barns utvikling, men underveis i litteraturstudiet det ble tydelig at teori om mentalisering, selvregulering og emosjonsregulering også var svært relevant. Teorien som er valgt for å belyse problemstillingen settes i praktisk sammenheng, siden livet består av det som faktisk skjer imellom mennesker. Videre vil jeg bruke egen erfaring fra et familiesenter og fra foreldre med barn i omsorgsbolig.

Tekstanalysen er av karakter hermeneutisk fortolkende, hvor jeg søker å øke min forståelse av og få innsikt i den verdien som tekstene gir meg som barnevernspedagog. Teksten blir tolket ut ifra min egen forforståelse og søker å videre formidle et forenklet bilde basert på de tekstene jeg har lest (Tønnesen, 2018). Jeg prøver å forstå tekstene på en slik måte at jeg kan forstå menneskets tanker og handlinger bedre. Tekstene er selvstendige og lever egne liv og slik de tolkes vil de gi den meningen som søkes. Det ser jeg på som betydningsfullt med tanke på å utforske barnevernspedagogens egenart og forståelse av skjønnsutøvelsen (Tønnesen, 2018). I drøftings delen blir teoriene knyttet opp mot problemstillingen og i lys av etikk og praksis.

2.3. Begrepsavklaringer

2.3.1. Fenomen

Fenomen er brukt som en betegnelse for tingene eller den ytre verden, som de framstår for oss (Tjønneland, 2021) i en filosofisk forståelse av ordet (Tønnesen, 2018).

2.3.2. Makt

Makt defineres av Max Weber som: *«Makt er ett eller flere menneskers sjanse til å sette igjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltagere i det kollektive liv gjør motstand»* (Fugelli, 2003, s. 196). Knud Ejler Løgstrup (Tønnesen, 2018, s. 190-191) beskriver makt som en motsetning til omsorg ved at tillit viser seg i at *«jeg vover mig frem for at bli imøtekommet»* En slik blottstilling gir den andre makt til å ta muligheten til å utnytte ens tillit, og sette seg selv først.

2.3.3. Språk

Språk anvendes ut ifra vår forståelse av verden og vårt perspektiv. Språk er nært knyttet til kognitiv utvikling (Kvello, 2015). Språk kan defineres som system som gir regler for grupper av mennesker ut ifra deres ulike kultur, etniske, sosiale og økonomiske forutsetninger (St.meld.nr. 35, 2007-2008) og språk gir dermed definisjonsmakt (Karterud, 2013).

2.3.4. Definisjonsmakt

Definisjonsmakt er nært knyttet til hvordan språket brukes. Langsrud et al., (2019) skriver at *«barnevernets normlogikk er preget av forvaltningens behov for tillit, troverdighet og krav til etterprøvbarehet. Dette kan sees i sammenheng med rådende prinsipper om skriftlighet i forvaltningen, samt rettslige krav til barnevernets utredningsarbeid og deres beslutningskompetanse»* Det kan forstås som et uttrykk for barnevernets definisjonsmakt.

2.3.5. Miljøterapeut

Miljøterapeut brukes som begrep selv om min utdannelse er barnevernspedagog. Det er fordi det i både familiesenter og omsorgsboliger ofte er tverrfaglige ansatte som alle har miljøterapeut som tittel og stillingsbeskrivelse.

2.3.6. Bosted

Bosted, blir bruke i stedet for å flytte til/ flytting eller plassering, fordi det har kommet sterke anbefalinger fra Barnevernproffene om å finne et alternativt ord. Utvalget har kommet fram til at ordet bosetting er en god løsning, (NOU 2016:16) og denne anbefalingen blir fulgt her.

2.3.7. Foreldre

Foreldre brukes konsekvent i stedet for omsorgsgivere, signifikant annen eller pålitelig annen, selv om det kan være like naturlig i sammenhengen å bruke de andre benevnelsene.

3.0. Teori

3.1. Hvorfor skrive om tillit

Foreldre som er i en relasjon med barnevernet, har ofte en oppvekst med tillitsbrudd og omsorgssvikt som igjen kan føre til psykisk uhelse og mye strev i livet. Barn som vokser opp med foreldre som ikke reflekterer over relasjonen eller mentaliserer barnet, (Luyten et al., 2017, s. 174-175) vil ofte selv ikke kunne gi eget barn noe de ikke har erfart. Det er lett å tenke at vi har tillit til andre mennesker, også de vi ikke kjenner. Imidlertid er ikke det tilfelle for mange foreldre i barnevernet. Det er publisert mange anerkjente teorier og jeg vil prøve å sette de i en praktisk sammenheng siden livet består av det som faktisk skjer imellom mennesker. Jeg har valgt å holde søkelys på noen av de mest kjente teoriene for å kunne gå litt mer i dybden, og for at oppgaven skal bli oversiktlig. Som nevnt tidligere er tilknytningsteori relevant, og i tillegg er teorier om mentalisering, selvregulering og emosjonsregulering også svært vesentlig for å oppnå tillit som er å sammenlikne med et «*basic instinct*» (Fugelli, 2003, s. 226).

3.2. Grunnleggende tillit

Per Fugelli (2003, s. 227) beskriver at vi behøver tillit «*for å mestre den eksistensielle angsten, overkomme kompleksitet, redusere risiko og for å fungere som kaospiloter i livet og samfunnet.*» Dette utsagnet kan betraktes som en rød tråd som ligger i bakgrunnen for forståelsen av de teoriene som følger. Ifølge Erik H. Eriksons (1963) teori om barns sosiale utvikling beskriver han den første fasen som det mest grunnleggende stadiet i livet, utviklingen av grunnleggende tillit eller mistillit. Et spebarn er helt avhengig av den kvaliteten og påliteligheten som foreldrene gir. For at barnet skal utvikle tillit til sine foreldre prøver de å tilpasse barnet et mønster for søvn, mating og lek som en del av det sosiale samspillet i familien. Barnet har en uklar bevissthet om sin egen og andres rolle i det sosiale samspillet og er helt avhengig av foreldrene. Foreldrene danner det som Erikson beskriver som en trygg

base, og barnet vil erverve en grunnleggende tillit til andre hvis behovet for omsorg i de første leveårene blir møtt (Erikson, 1963, s. 247-251). Videre beskriver Erikson (1963) at grunnleggende tillit er et aspekt av den sosiale oppførselen.

3.3. Tilknytningsteori

John Bowlby (1969/1997, s. 201-202) forklarer at foreldre som opprettholder trygge rammer for barnet, legger til rette for å knytte sterke følelsesmessige bånd og dermed tillit. Det finnes en mengde empiriske data som støtter opp om tanken at de opplevelsene barn får i relasjonen med sine foreldre fra første stund har betydning for hele livet (Taylor, 2012). Bowlbys (1969/1997, s. 203) har som teori om tilknytning at barnet har et biologisk behov for relasjon til foreldrene. Med det så han atferd representert som tilknytning i form av utviklet og tilpassete psykobiologiske mekanismer som beskytter barnet fra farer. Han identifiserer båndet mellom barn og mor som instinkt og et direkte uttrykk for genetisk arv fra vår art. Bowlby (1982) beskriver at teorien om tilknytning ikke kan svare for alle aspekt ved båndene mellom barn og forelder, men at teorien har blitt et dominant paradigme i mennesket utvikling. Bowlby (1969/1997, s. 207) mener at tilknytning er essensielt gjennom hele livet og at tilknytning er relasjoner over tid og i sammenheng med en spesiell partner, som for eksempel en forelder. Dermed kan graden av, og måten tilknytning dannes på være med på å skape vår personlighet.

Videre skriver Bowlby i sin teori at mennesker innehar tilknytning som en del av vår evolusjonære fortid og vårt biologiske opphav. At tilknytningsatferd er enhver form for atferd som resulterer i at en person oppnår eller opprettholder nærhet til et tydelig identifisert individ som blir oppfattet som bedre i stand til å håndtere verden. Det er mest åpenbart når personen er redd, utmattet eller syk, og blir tilfreds av trøst og omsorg (Bowlby, 1969/1997, s. 371). Tilknytningssystemet aktiveres når en indre eller ytre fare truer og tilknytnings atferd oppstår når barnets egne ressurser ikke kan eliminere faren. Følelsen av fare, forventningen om beskyttelse og responsfremkallende tilknytningsatferd er direkte rettet mot den som skal beskytte, nemlig forelderen (Bowlby, 1969/1997, s. 372).

3.4. Barnet velger tilknytningsperson

Bowlbys (1969/1997, s. 208) teori beskriver videre at båndet for å utvikle tilknytning til forelderen kommer fra behovet for trygghet og behovet for å utforske som er to

konkurrerende instinkt. Nærhet og tilgjengelighet av tilknytningspersoner resulterer i at barnet velger de som tilknytningspersoner. Tilknytningen forsterkes når barnet erfarer at foreldre fortsetter å eksistere selv om de er borte et øyeblikk, og gjenkjenner de når de kommer tilbake. Barnet har da utviklet en nødvendig kognitiv kapasitet til å huske og skille ut foreldrene fra andre personer og de kan gjenkalle sine foreldre når de ikke er til stede, og det utvikles da en tydelig tilknytning. Tilknytningen er tilgjengelig og mottakelig og gir en sterk og gjennomgripende følelse av sikkerhet som oppfordrer barnet til å fortsette forholdet. Mens tilknytningsatferd er på sitt mest åpenbare i tidlig barndom, kan den observeres gjennom hele livssyklusen, spesielt i nødsituasjoner (Bowlby, 1969/1997, s. 244-245; 1982, s. 5-6). Som Bowlby (1969/1997, s. 223, 228 og 256) beskriver finnes det overveldende mange bevis for at barn vanligvis foretrekker en person, gjerne mor når de ikke har det bra, men i hennes fravær vil barnet nøye seg med en annen som barnet er godt kjent med. Bowlby (1982, s. 675) peker på at det er en enorm mengde forskning på at mors deprivasjon har gitt opphav til at barnets preferanse er styrt av en hierarkisk foretrukket, så i ekstreme tilfeller kan barnet gå til en fremmed, om ingen kjent er tilgjengelig. Selv om tilknytningsadferd kan henvende seg til varierende personer i ulike sammenhenger, er en varende tilknytning begrenset til noen få. Et barn som ikke viser en slik tydelig distingvering, har mest sannsynlig en forstyrret tilknytning og har dermed ulike utfordringer med atferd knyttet til foreldre, venner og sosiale settinger (Kvvelo, 2015; Tyler 2012, s. 147-156).

3.5. Tilknytning og mentalisering

Fonagy og Allison (2014, s. 3) skriver at mentalisering på mange måter er en definisjon av menneskelig prestasjon og ikke garantert medfødt eller nedarvet. Enkelt forklart er mentalisering å se andre innenifra og seg selv uten ifra, «*holding mind in mind*», være opptatt av andres mentale tilstander og å forstå misforståelser. (Høgh-Olesen et al., 2016) Mentalisering utvikles gjennom en prosess i de først leveårene, som er avhengig av gode tilknytningsforhold og tidlige tilknytninger, spesielt som utvikler mentaliseringskompetansen. Det beror på i hvilken grad barnets subjektive opplevelser har blitt speilet av en pålitelig forelder. Med det mener de i hvilken grad forelderen har «*svart barnet med betinget og markert affektiv visning av sin egen opplevelse som svar på barnets subjektive opplevelse, slik at barnet kan utvikle andre grads representasjoner av sine egne subjektive opplevelser*» (Fonagy & Allison, 2014, s. 3).

3.5.1. Sensitivitet

Biringen et al., forklarer at sensitivitet er en klar gjensidig forståelse mellom barn og forelder hvor en korrekt respons mellom barnet og foreldrenes emosjonelle uttrykk og søkelys på kvaliteter som inntoning i tid, rytme, fleksibilitet, variasjon og kreativitet i lek mellom forelder og barn er av stor betydning (Biringen et al., 2014, s. 117). Som forelder må man bevisst rette sin oppmerksomhet mot eget barns mentale tilstander, som en del av mentaliseringen. I forholdet mellom barn og forelder kan man se hvordan de påvirker hverandre følelsesmessig, og ikke bare hvordan den ene eller den andre personen oppfører seg (Biringen et al., 2014, s. 117). I mentaliseringen ligger også erkjennelsen av at andres mentale tilstand skiller seg fra ens egen og at en kan aldri oppnå full forståelse for en annens mentale tilstand. Derfor er det å være fleksibel med tanke på å endre sin egen oppfattelse også en vesentlig del av den mentaliserende holdning (Skårderud & Sommerfelt, 2013).

3.6. Emosjonsregulering

Som Hoffman og Prout (2020, s. 6) beskriver inkluderer et viktig aspekt i barneomsorgen utviklingen av evner til å internalisere effektive måter å meste sterke følelser på. Foreldre spiller en avgjørende rolle i denne prosessen. På den ene siden hjelper de barnet ved å tåle sine sterke følelser, og på den andre siden fremmer de barnets evne til å verbalisere sine følelser. Barn som har vanskeligheter med å sette ord på følelsene sine, har uunngåelig problemer med å håndtere smertefulle følelser. Som konsekvens kan de utvikle en rekke symptomer og atferd, inkludert problematisk emosjonell regulering, og kan ha problemer med å utvikle sin medfødte kognitive kapasitet (Hoffmann & Prout, 2020, s. 51). Foreldre som hjelper barnet å gjenkjenne sterke følelser, og sin egen sinnstilstand ved verbalisering, hjelper også barnet til å forstå at forskjellige mennesker har forskjellige sinnstilstander, tro og følelser. På den måte hjelper de barnet å utvikle mentalisering. «*I arbeid med barn ser vi verdien av å ta tak i barns dårlige forsvarsmekanismer når de blir konfrontert med smertefulle følelser*» sier Hoffmann og Prout (2020, s. 52). Videre viser forskning at det å hjelpe foreldre med å støtte sine barns mentaliserende kapasitet fremmer sunnere former for tilpasninger. Betydningen av å lære barn å verbalisere i tidlig barndom, muliggjør en prosess som innlemmer evnen til å forsinke aggressive handlinger (Kvelling, 2015).

Imidlertid kan foreldre som selv har blitt traumatisert i barndommen ha overveldende utfordringer med å møte sitt barns temperament og uttrykk. De kan ha begrensede språklige

og mentaliserende ferdigheter, og vet kanskje ikke selv hva de skal spørre om, eller hvordan de skal internere en konstruktiv kommunikasjon (Hoffmann & Prout, 2020, s. 53).

3.7. Epistemisk tillit

Fonagy og Allison (2014, s. 3) poengterer at opplevelsen av å forstå vår egen subjektivitet, det å bli mentalisert, er en nødvendig trigger for å være i stand til å kunne motta og lære av den sosiale kunnskapen som mulig kan endre vår selvoppfatning og vår forståelse av den sosiale verden. Det er naturlig å spørre om hva barnet tjener på at foreldre har en mentaliserende oppførsel. Svaret er i følge Fonagy og Allison (2014, s. 3) at sikre tilknytningsopplevelser baner vei for mentalisering og at det er nøkkelen til dannelsen av epistemisk tillit som de forklarer som «*individets vilje til å betrakte ny kunnskap fra en annen person som pålitelig, generaliserbar og relevant for selvet*» (Fonagy & Allison, 2014, s. 4). Tilknytning formidler kunnskap på en pålitelig måte fra en generasjon til den neste, og sikker tilknytning hjelper til med å skape en god holdning for epistemisk årvåkenhet, sensitivitet og hensiktsmessige ostensive signal, som er en viktig for foreldres følsomhet (Fonagy & Allison, 2014, s. 5). Videre sier Fonagy og Allison (2014, s. 5) at tilknytninger i evolusjonær termologi er et mye eldre instinkt, enn viktigheten av å skape epistemisk tillit. De er to forskjellige prosesser, men når det gjelder fenomenologien til barnets utvikling er de imidlertid tett sammenvevd.

3.8. Traumatiserte foreldre og tillit

Foreldre som selv er barn av traumatisert foreldre føler seg ofte hjelpeløse og de kan utvikle depresjoner og ha vanskeligheter med å utvikle intime bånd. De kan ha store utslag i egne følelser, og kan dermed overføre til egne barn den smerten de selv opplevde som småbarn skriver Kvello (2015). Hoffmann og Prout (2020, s. 51) mener at slike foreldre kan ha vanskelig for å uttrykke varme ovenfor egne barn som er viktig for barnets utvikling. Tyler (2014, s. 114) beskriver det som et paradoks at jo tettere et barn er knyttet til egne foreldre, desto vanskeligere er det å ha tillit, ettersom utviklingen av nærhet øker traumatiserende tilknytnings opplevelser, hvor barnet får et dilemma med tilnærme-unnngåelse. Når barnet opplever en strukturert hverdag med lite stress, hvor det er få triggere for negativ adferd og hvor det er gjentakende muligheter for en varm, engasjert og mottakelig interaksjon med foreldrene, vil barnet over tid føle seg beskyttet og vil utvikle tillit. Dette kan sammenlignes med et sunt samarbeid mellom en forelder og en miljøterapeut, hvor man «*gjenkjenner et individuelt behov for essensielle aspekt av menneskelig velvære*» (Tyler 2014, s. 117). «Å

hjelp foreldre til bedre omsorgsutøvelse innebærer derfor oftest personlighetsutvikling» skriver Kvello (2015, s. 136). Forskning viser at foreldre som strever med eget liv og som kjenner på at de svikter egne barn, kan ha utfordringer når det gjelder å ta imot profesjonell hjelp fra en miljøterapeut (Hall et al., 2001, s. 631). Traumatiske erfaringer kan vanskeliggjøre forelderens evne til å inngå i en tillitsfull relasjon med miljøterapeuten, og som en konsekvens kan det være vanskelig å etablere en god arbeidsallianse (Herman, 2015, s. 131-136).

3.9. Traumatiserte foreldre og mistillit

Mistillit er at vi ikke stoler på hverandre, man respekterer ikke andres synspunkter og trekker hverandres motiver i tvil, og det er ødeleggende for sosiale relasjoner i det private, men også for tillit mellom borger og stat (Hall et al., 2001, s. 631). For foreldre som generelt strever med å ha tillit til det offentlige hjelpeapparatet kan det også påvirke deres tillit til miljøterapeuten som representant. Hall et al., (2001, s. 618) beskriver at mistillit kan være fravær av tillit, eller veldig lite tillit, men ikke en aktiv mistillit. Eller så kan mistillit sees på som det motsatte av tillit som kan være et pessimistisk eller engstelig perspektiv på motivasjon og forventning. Fenomener som tillit og mistillit kan være skjøre fenomener som lett kan velte en opplevelse i motsatt retning. For foreldre i barnevernet kan det være mulig å ha tillit til at intensjoner og motiver generelt sett er gode, selv om de kan være uenighet i enkeltvedtak og politiske prioriteringer (Hall et al., 2001, s. 620). For at foreldre skal ha tillit til barnevernets tiltak må de oppleve respekt, brukermedvirkning, autonomi og empati (Slettebø, 2009) like så mye som at tiltakene er riktige for dem og deres barn.

3.10. Teori satt i en filosofisk og praktisk kontekst

Teoriene som er referert har en mening som står for seg selv, likevel tolker jeg de med tanke på å utforske barnevernspedagogens egenart og forståelse av skjønnsutøvelsen. Knud Ejler Løgstrup mener etikk bygger på den livserfaringen vi får gjennom relasjoner og de fenomenene som konstituerer relasjonene i vår omgang med hverandre. Eksempler på slike fenomener ved livets realiteter er grunnleggende og kan ikke tenkes bort. Slike «*spontane og suverene livsytringer*» er tillit, mistillit, barmhjertighet, åpenhet og håp (Tønnesen, 2018, s. 375-376). Disse fenomenene er uunngåelige for livseksistens i samliv, fordi vi som

mennesker hører sammen med andre mennesker i gjensidig avhengighet. Derfor vokser etiske fordringer frem i mellommenneskelige relasjoner.

Tillit som fenomen betyr at vi evner å holde søkelys på vår neste og ikke er begrenset til oss selv. Løgstrups interesse er av ontologisk art, eller hva som grunnleggende faktisk finnes for at livet skal kunne leves, (Tønnesen, 2018) som om tillit er nærmest en medfødt egenskap (Fugelli, 2003). Tillit er i den sammenheng en av de grunnleggende spontane livsytringene som er et av livets grunnvilkår. Per Fugelli kaller tilliten for Gudestoffet som er frihetens drivstoff (2003, s. 224).

4.0. Drøfting

4.1. Betydningen av tillit

Hva betyr så tillit for foreldre som står i en krise og kan miste omsorgen for eget barn.

Hvordan kan miljøterapeuten komme i en tillits posisjon som fører til at foreldrene makter å hjelpe seg selv til å mestre seg selv, -og omsorgen for eget barn?

På familiesenteret kom det foreldre som var livredde, nærmest paralysert av angst. De var i forsvarsposisjon som om de var angrepet av en ytre fiende, og at angsten de følte skapte en falsk trygghet (Fugelli, 2003). Fra de grunnleggende psykologiske egenskapene ved å søke omsorg i en tilstand av angst (Hall et al., 2001, s. 632), hadde foreldrene behov for tillit, og som Fugelli skriver har mennesket behov for tillit *«for å mestre den eksistensielle angsten»* (2003, s. 229). Foreldre hadde ikke verktøy for å håndtere den situasjonene de befant seg i, enda mindre å utøve omsorg for eget barn. Det faktum at de bodde på et familiesenter og at barnevernet stilte spørsmål angående deres omsorgskapasitet som foreldre, underbygde deres egen angst, manglende selvtillit og kanskje manglende forventningen om å klare å mestre ansvaret for eget barn. Man kan jo anta at foreldrene fryktet for å mislykkes helt og miste omsorgen for eget barn. Derfor var angsten foreldrene følte hard og naken, og som miljøterapeut var oppgaven å skape tillit gjennom håp, lit og tro (Fugelli, 2003) som kunne være en krevende prosess.

4.2. Hvorfor er tillit vanskelig

For foreldre med dårlig emosjonsregulering og mentalisering var det tenkelig at tilknytning til egne foreldrene har hatt en avgjørende betydning for deres psykologiske utvikling (Kvello, 2015). Hvis foreldrene ikke responderte på deres angst, og ikke var den trygge basen, utviklet ikke barnet den grunnleggende tillit til foreldrene, eller den tilliten som baserer seg på erfaringer som de får med alder (Bowlby 1969/1997, s. 223, 261). Når barn erfarer at foreldre ikke er stabile og trygge utløses barnets atferds system som er et internt kontrollsystem. Barnets tilknytnings atferd er kontrollert av atferds systemet hvor oppmerksomheten skifter fra atferd i seg selv, til systemet som kontrollerer det. Det kan føre til tillitsbrudd som barnet tar med seg videre i utviklingen av egen kjernesensitivitet (Bowlby, 1967/1997, s. 223, 224). Foreldre på senteret hadde vanskeligheter med eget selvbilde og selvbevissthet, som uttrykte seg i form av rigid, bastant, påståelig og lite fleksibel atferd. Det opplevdes som en tilstand av selvforsvar og derfor var det viktig at kontakten med foreldrene fra første møtepunkt var uformell, avslappet og forutsigbar for å skape en trygg base for videre utvikling av relasjonen.

4.3. Tillit i en kunstig kontekst

Å bli bosatt på et familiesenter et svært inngripende hjelpetiltak, i og med det innebærer å bli bosatt over flere måneder og det skapte en kunstig kontekst for foreldrene. Opprettholdelse av sosiale relasjoner med venner og familie, og å gå på jobb ble vanskelig eller umulig. Voksen kontakten ble i stor grad begrenset til senterets miljøterapeuter. Noen foreldre skjemtes og fortalte ikke til noen at de skulle bo på et familiesenter. Andre hadde lite eller ingen nettverk og fikk ikke besøk under oppholdet. De fleste av foreldre strevde i tillegg med indre motivasjonen som var helt essensiell for å få nytte av oppholdet. For både foreldre som ble bosatt, og foreldre med bosatte barn, så opplevde de forskjellig støtte fra familie og nettverk. Som Slettebø skriver «*Det kan variere fra betingelsesløs omsorg til fordømmelse eller manglende forståelse*» (2009, s. 23). Felles for mange foreldre var at de følte utilstrekkelighet, sinne, fortvilelse, sorg og avmakt for situasjonen de hadde kommet i (Slettebø, 2009). Spesielt enslige mødre som hadde mistet omsorgen for egne barn kunne føle seg udugelige, verdiløse og for mange som selv hadde vært bosatt følte de seg sviktet og avvist av egne mødre (Slettebø, 2009).

4.4. Dårlig utgangspunkt for relasjonsbygging

Skårderud og Sommerfeldt (2013) beskriver at slike forhold kan skape konflikter som både faglig og personlig kan utfordre miljøterapeutene, og mulighetene til å utvikle samarbeidet positivt. Samtidig står miljøterapeutene i et strukturelt etisk dilemma hvor de på den ene siden har en veiledende oppgave, og på den andre siden skal evaluere foreldrene i forhold til om de utøver god nok omsorg for eget barn. Foreldrene kunne oppleve dobbeltrollen som en utrygg kontekst. Selv om det ble jobbet med mentaliseringsbasert miljøterapi som en bevisst holdning og praksis som innlemmet både samtalen og samværet (Skårderud & Sommerfeldt, 2013) var utfordringene og strevet hos mange foreldre tydelige. Mange foreldre hadde negative erfaringer med relasjonelle- og tillitsbrudd i kontakt med det offentlige, og i nære relasjoner. Derfor var det å ha en transparent holdning som betyr å være åpen, at vi åpnet oss, at vi snakket høyt om hva vi tenkte om oss selv, og om den andre, og ikke minst om hva vi opplevde i fellesskap nødvendig (Skårderud & Sommerfeldt, 2013). Som Slettebø (2009) skriver så var målet for miljøterapeutene at «foreldrene skal føle seg akseptert, uavhengig av hva som ligger til grunn for bosettingen av barnet» eller av dem selv. Når man som miljøterapeut mestret oppgaven var de sterkeste predikatorene for tillit personlighet og atferd, og tilliten var konsekvent funnet å være relatert til faktorer som kommunikasjonsstil og mellommenneskelige ferdigheter (Hall et al., 2001, s. 61).

4.5. Personlighetsutvikling og mentalisering

For å hjelpe foreldre til bedre omsorgsutøvelse innebærer det ofte personlighetsutvikling. Foreldre kunne ha svak mentalisering som følge av sine psykiske lidelser, rusmiddelmisbruk og- eller som resultat av traumatisering fra egen barndom (Kvelling 2015; Cook et al., 2015, s. 395). På familiesenteret ble det jobbet med en mentaliserende holdning som søkte å undre seg over foreldrenes atferd sammen med dem, for at de skulle reflektere over egne reaksjonsmønstre og atferd. Midlet var å respondere på en slik måte at den ble tilpasset foreldrenes aktuelle mentaliseringsnivå (Skårderud & Sommerfeldt, 2015). Målet i den mentaliserende tradisjonen var å forsøke å nå den som vanligvis ikke nås, for å skape reelle møter, bånd og en tilknytning (Skårderud & Sommerfeldt, 2015).

Når forholdet mellom forelder og miljøterapeut var preget av foreldrenes angst ble samhandlingen redusert til ren saksbehandling og bekymring for å at foreldrene skulle reise derifra (stikke av). Det var foreldre som ikke bare hadde gode opplevelser med senteret og hvor angsten og mistilliten skapte anledninger for anklager og mistrivsel (Fugelli, 2003). I

situasjoner hvor forelderens strev ble snudd, kom det trivsel og tilgivelse isteden for vonde minner fra tidligere erfaringer. Det viste seg at tid og tålmodighet var essensielt som diagnostiske og terapeutiske verktøy for å bygge tillit (Fugelli, 2003). I praksis var det foreldrene som regulerte hvor lenge de skulle være på senteret, alt avhengig om de klarte å endre seg i samsvar med barnets behov i utviklingen. På tross av det oppfattet enkelte foreldre at den tiden de skulle være bosatt var en form for maktmisbruk, hvor de var berøvet sin autonomi og frihet. Derfor kan en si at tillit var nært knyttet til mistillit, og de oppfattet situasjonen som maktutøvelse eller maktmisbruk. Den profesjonelle oppfatningen av tiden foreldrene skulle være på senteret var vurdert som et gode og en mulighet for deres eget beste, og når man i en slik konteksten bryr seg, kan man tenke at makten ikke misbrukes (Hall et al., 2001, s. 53).

4.6. Emosjonelt samspill i flere versjoner

Forskning har vist at foreldre som er emosjonelt fraværende i samspill, kan påføre barnet store psykiske skader, og på senteret var nettopp det emosjonelle samspillet som skapte problemer for foreldrene (Kvello, 2015). De strevde med å avpasse sine emosjonelle responser til både eget barn og miljøterapeutene i situasjoner hvor de opplevde forventninger eller krav. De forsto ikke alltid at i den miljøterapeutiske holdningen så er begrep som empati, varme, aksept, kjærlighet, og det å være emosjonelt tilgjengelig er å betrakte som en del av det emosjonelle samspillet. Det skapte utfordringer når konsekvensen av foreldrenes emosjonelle utbrudd var av en slik karakter at de ikke kunne eller ville samarbeide. De var ofte avvisende og bortforklarende for hvorfor de ikke klarte å samarbeide, og lite villig til å reflektere over egen atferd. Med sterke emosjoner var det krevende for foreldrene å danne presise forestillinger om egen mentale tilstand. Derfor var praksisen «å smi mens jernet var lunkent» som Skårderud og Sommerfeldt anbefalte (2013, s. 125), en daglig øvelse for miljøterapeutene.

4.6.1. Forstyrret tilknytning

Usikre tilknytningsmønstre kunnen vise seg i stiv, rigid og til tider ekstrem atferd. Atferden kunne uttrykke seg i form av hjelpeløshet (forlatelse, svik, motløshet) og tvangskontroll (skyld, avvisning, påtrengende, fiendtlighet) (Cook et al., 2005, s. 393) og med en sterkt forstyrret tilknytning, gir det ofte livslang risiko for fysisk sykdom og psykososial dysfunksjon (Kvello, 2015). For foreldre førte det til økt følsomhet for stress, manglende evne

til å regulere følelsene uten ekstern hjelp, og overdrevent søk etter hjelp for enkelte foreldre (Kvello, 2015). For dem med mange tillitsbrudd i oppveksten kunne det ha ført til et behov for å distansere seg fra situasjonen. Det kunne være vanskelig å forutse foreldrenes reaksjoner, og at deres evne til å regulere oppmerksomhet, eller til å gjennomføre handlingsplaner, ofte var formet av det overordnede behovet for å «overleve» i den sosiale interaksjonen med miljøterapeuten (Skårderud & Sommerfeldt, 2013).

4.6.2. Kommunikasjon og språk

Spesielt en forelder på familiesenteret strevde med å holde fokus og kontakt med spedbarnet under både stell og mating, og under amming uttrykte hun sinne mot barnet når det nappet henne i brystet. Med miljøterapeuten til stede ble hun overveldet av situasjonen, fordi hun følte seg overvåket og korrigert, som igjen førte til nye sinneutbrudd. Hun som mange av de andre foreldrene med traumeerfaringer hadde vansker med å si ifra og å verbalisere følelser og tanker (Skårderud & Sommerfeldt, 2013). Forelderens opplevde en krise og var redd og fortvilt, og hun erfarte kanskje en midlertidig kognitiv svikt. Derfor kan det være naturlig å tenke at foreldre egentlig kunne føle på et stort behov for hjelp selv om at de ikke klarte å uttrykke det med ord.

Miljøterapeutene har ansvar for å uttrykke en empatisk holdning og lete etter andre uttrykksmåter, som kroppsspråk og blikk kontakt. Forskjellige uttrykksmåter kan også være kulturelt betinget og bør ikke bare bli vurdert som manglende verbal kompetanse. I sterke følelsesutbrudd kunne det være lett å overse forelderens bidrag til kommunikasjon, og ganske enkelt forklare kommunikasjonssvikten som en feil hos forelderens og ikke miljøterapeuten. Dette kunne forstås som en klassisk attribusjonsfeil hos miljøterapeuten, basert på svikt i egen emosjonsreguleringen.

4.7. Endring er utfordrende

En svikt i motstandsdyktighet oppsto når foreldrene ikke var i stand til å endre sine behandlingssystemer på en tilstrekkelig fleksibel måte for å opprettholde et best mulig resultat, til tross for endrede omstendigheter. Foreldrenes manglende fleksibilitet blottla deres sårbarhet (Fonagy et al., 2017, s. 5) og for de med traumatiske erfaringer var det å inngå en tillitsfull relasjon og god arbeidsallianse med miljøterapeutene vanskelig (Herman, 2015, s. 131-136).

4.7.1. Epistemisk frysing og forsvar

Både på familiesenteret og i omsorgsboligen var det naturlig nok foreldre som følte de ikke lyktes i omsorgen med barnet sitt, de projiserte da egne følelser og emosjoner både på barnet og miljøterapeutene. Foreldre med usikker tilknytning brukte mindre kognitiv kapasitet på tenkning og adopterte lettere stereotyping. De dømte situasjoner basert på tidligere kunnskap, og unnlot å vurdere ny informasjon i tilstrekkelig grad, som er i overensstemmelse med hva Fonagy og Allison skriver (2014, s. 11). Noen ganger reagerte foreldre i situasjoner som om de var styrt av en autopilot, og tilpasset ikke reaksjonene sine den faktiske situasjonen. Fonagy og Allison (2014, s. 11) har vist til at Kruglanski foreslo begrepet «*epistemisk frysing*» som er preget av en tendens til å forsvare eksisterende kunnskapsstrukturer selv om de er uriktige eller misvisende. Det de beskriver er at voksne som viser usikker tilknytning har større kognitive utfordringer, er ofte kognitiv rigid, har lavere toleranse for tvetydighet og har en mer uttalt tendens til dogmatisk tenkning. Det kan føre til at de viser motstand eller liten vilje til å være åpne for kommunikasjon med en miljøterapeut (Fonagy og Allison, 2014, s. 10-11).

Utfordringene foreldrene hadde var komplekse og sammensatt, og de fleste kom fra en bakgrunn hvor de selv har vært utsatt for omsorgssvikt. Noen foreldre med psykiske diagnoser kunne være redde for at barnet skulle arve diagnosen og dermed deres problemer. Deres eget strev kom i veien for selvinnsikt, kritisk refleksjon, emosjonell fungering og relasjonsbygging med eget barn og andre. Utfordringene de sto ovenfor førte til at de hadde vanskeligheter med å tilegne seg ny kunnskap. Siden flere av foreldrene selv hadde en usikker tilknytning, følte de seg lettere truet av informasjon som utfordret deres kunnskapsstrukturer fordi følelsen av selvet er sårbart spesielt for å være følelsesmessig overveldet (Fonagy & Allison, 2014, s.11-12). Det viste seg at de ofte ble forvirret av miljøterapeutenes handlinger, og befant seg selv som ofre for feilattribusjon (Fonagy et al., 2017, s. 6).

4.8. Mentaliseringstradisjonen som tilknytningsbygger

De fleste foreldrene hadde aldri lært å kjenne etter på egne følelser, benevne dem eller snakke om følelser med andre. I samspill med foreldrene forsøkte vi å undre oss over barnet og søkte etter refleksjon og undring fra foreldrene over det de opplevde. I den mentaliserende miljøterapien som senteret praktiserte, rommet det masse omsorg for familiene. Noen foreldre hadde ingen erfaring med hva omsorg betydde, de kjente ikke igjen tegnene, men tolket de som invadering og ble avvisende eller utrygge i situasjonen. Mentaliseringstradisjonen er

tydelig forankret i tilknytningstradisjonen (Skårderud & Sommerfeldt, 2013) og for foreldre som strevde var det et uforståelig språk som de kanskje aldri hadde lært av egne foreldre. Som miljøterapeuter strevde vi etter å etablere et trygt nok miljø for foreldrene til at de kunne våge å utforske alternative måter å oppleve seg selv og andre på. Miljøterapien bør gi balanse mellom trygghetsbehov på den ene siden og autonomi, risiko og selvstendighet på den andre siden (Skårderud & Sommerfeldt, 2013).

4.9. Tillit som grunnstoff

Blant foreldrene på familiesenteret, og de med barn i omsorgsboligen var det noen som på tross av sitt strev var motiverte og mottakelige fordi de forsto hva som var i spill. Foreldrene forsto, eller mentaliserte etter hvert bedre og kunne ta avgjørelser som var bedre begrunnet, og som virket samlende på hele personligheten deres (Karterud, 2013). Som Karterud (2013, s. 205) skriver så er ikke «*mentaliseringssevnen hugget i sten, den gjennomgår således en enorm utvikling*». Noen foreldre var åpne, ærlige og de fikk tillit til at miljøterapeutene var der for å hjelpe, og ikke frata de barnet. Foreldrene var mottakelige, og det ble jobbet for å bygge en sterk terapeutisk allianse mellom forelder og miljøterapeut. Allianse ble bygd på en teknikk med empatisk lytting hvor miljøterapeuten i tillegg kunne opprettholde en ikke vurderende holdning og en varm samarbeidsvillig atmosfære. (Hoffmann & Prout 2020, s. 52) Alliansen som ble bygd ble sterkere når foreldrene opplevde at miljøterapeuten hadde deres beste interesser i fokus (Tønnesen, 2018). Hall et al. (2001, s. 53) beskriver tillit som «*en globalt anerkjent grunnegenskap for behandlingsforhold som omfatter underliggende dimensjoner som tilfredshet, kommunikasjon, kompetanse og personvern, som hver har betydning i seg selv*». Miljøterapeutenes evne til å møte forelderen og se det særegne ved hver enkelt forelder og tilrettelegge for individuell håndtering, i tillegg til selve handlingen i profesjonsutøvelsen, var tillitsskapende. Arbeidet med å komme i en slik posisjon var en prosess med to steg fram og ett tilbake, men slik kom tilliten og den var ikke automatisk, men den måtte vi gjøre oss fortjent til (Knut W. Ruyter et al., 2014, s. 100).

4.10. Å våge å kjenne på sin historie

Ny informasjon eller nye opplevelser som foreldrene erfarte om seg selv, førte ikke alltid til at de vurderte å revidere kunnskapen sin, fordi de hadde for lite tillit til robustheten i båndet til miljøterapeuten, og fryktet dermed tapet av epistemisk tillit. (Fonagy & Allison 2014, s.11-12) Karterud referer til Paul Ricoeur som sier at «*personlighet forandrer seg over tid, men*

likevel er du og jeg den samme» (2013, s. 204). Noen foreldre våget å ha tillit, og for de som evnet å få tilgang til informasjon om egen barndom og fortelle sin egen historie på en sammenhengende måte, kunne det være sterke indikatorer for deres kapasitet som mentaliserte foreldre (Cook et al., 2015, s. 395).

4.10.1. Indre og ytre tilstander

På familiesenteret ble noen foreldre bevisst sin egne mentalisering gjennom å fortelle sin egen historie, og som Karterud (2013) skriver så er mentaliseringsevnen den personlighetsegenskapen som kan forandre seg mest. Det å endre sin personlighet førte også med seg et moralsk aspekt, som moralske begrunnelser til håndteringen av eget temperament, i forhold til nærhet og forpliktelse til andre mennesker. For foreldrene var det utfordrende å være åpen nok til å bli kjent med hvordan indre og ytre tilstander for dem selv og andre ble motivert, og hvordan de kunne samspille. Dersom de klarte å innta en nysgjerrig, ikke dømmende men en aksepterende innstilling til mentale tilstander så fremmet det deres mentaliserende holdning. Ønsket var å forstå og evne å rette en undrende, bevisst og kontrollert oppmerksomhet, som utelukket automatiske antagelser mot tanker, følelser og handlinger, (Skårderud & Sommerfelt, 2013). Den mentaliserende holdningen var en viktig betingelse med tanke på å være i stand til å mentalisere.

4.10.2. Sykliske mønstre

Det kunne virke som om de sykliske mønstrene som formet de tillitsfulle eller mistroiske holdningene som foreldrene hadde, påvirket hvordan de tolket erfaringene de fikk, og at de var viktige for de holdningene og erfaringene som de knyttet til tillit (Hall et al., 2001, s. 65). Tolkningene av erfaringene var sannsynligvis årsakene og virkningene av tillit. Som Hall et al. skriver viste det seg at tillit var svært motstandsdyktig både mot slitasje, og veldig vanskelig å gjenopprette når den først var mistet. Tilliten påvirket mange viktige holdninger og atferd, og det var bra med tillit både til institusjonen og miljøterapeutene, fordi det førte til bedre resultater og det reduserte konfliktnivået (Hall et al., 2001, s. 62).

4.11. Knud Ejler Løgstrup

Knud Ejler Løgstrup har en fenomenologisk forståelse av tillit hvor han sier at tillit er spontane og suverene livsytringer og den naturlige måten og møte hverandre på. At de er suverene betyr at tillit er noe som uttrykkes og kanskje formidles på en umiddelbar måte. (Tønnesen, 2018) Jeg erfarte at foreldre plutselig endret sin holdning fra mistillit, til å vise tillit. Det kom spontant og helt naturlig av egen drift, utvungent og uten baktanker (Tønnesen, 2018). Tillit kom ut ifra den forståelsen forelderen hadde av situasjonen hun var i, og konkret hvordan hun ble møtt i situasjonen. Stemningskifte som tilliten viste var radikal og definitiv. Tilliten var til stede i situasjonen og det opplevdes som betydningsfullt og uten tvil. Alle spor av mistillit var borte og det skapte en følelse av lettelse, åpenhet og det gav rom for nye muligheter og håp.

Tønnesen (2013) viser til Løgstrups som skriver at *«vi får gjennom livet vi lever erfaringer med fenomener som tillit og mistillit, barmhjertighet og glede, håp og fortvilelse.»* I situasjonen står vi alltid ovenfor valget om vi vil ta vare på den andres livsmuligheter i forhold til respekt og ærlighet. Hvis så ikke skjer kan det som Løgstrup kaller *«kretsende tankefølelser»* oppstå (Tønnesen, 2018) som betyr at vi hele tiden kretser om oss selv og våre egne følelser. Som miljøterapeut var det helt avgjørende å være åpen for hvordan indre og ytre tilstander hos meg selv og den andre var motivert og hvordan de samspilte. Den mentaliserende holdningen var viktig for å fremme en slik åpenhet, gjennom å være nysgjerrig, ikke dømmende og ha en aksepterende innstilling til mentale tilstander. Skårderud og Sommerfeldt (2013) skriver at god mentalisering handler i praksis om fungering og ikke fungering. For de foreldrene som hadde tillit til miljøterapeuten fungerte kompetansen som motstandskraft mot å bli overveldet av smerte, skuffelser, krenkelser og frustrasjon.

I situasjoner hvor miljøterapeuten misforstår eller mistolker situasjoner og ikke klarer å mentalisere, kan forelderens tillit forsvinne og det kan oppstå negative følelser som misunnelse, skyld og skam der personen setter søkelys på seg selv og tankene kretser rundt egen livsoppholdelse (Allan et al., 2008/2010, s. 202-209). Hvis tilliten forelderen viste var spontan hørte den ifølge Løgstrup til livets grunnvilkår og var mer grunnleggende enn mistillit. Slik sett henviser situasjonen til det Løgstrup kaller for *«interdependens»*, hvor vi alle er avhengige av hverandre. I en slik sammenheng har vi alle makt over hverandre og det oppstår seg en fordring om at hver enkelt må ta vare på hverandres liv, dette er også kalt den

etiske fordring (Tønnesen, 2018). Dette samsvarer med den mentaliserende holdningen som er viktig for å bygge tillit.

4.11.1. Den etiske fordringen

Den etiske fordringen rommer også barnevernlovens nye krav om at barnevernet skal møte barn og foreldre med omsorg og empati og anerkjenne barnets behov for trygghet og kjærlighet. Dette er basert på at *«barn og unge i barnevernet har påpekt at de har behov for varme og kjærlighet fra voksne, å bli tatt på alvor og lyttet til, og å få oppleve de samme forventningene fra voksne som andre barn»* (Prop. 169 L, 2016-2017). I følge Løgstrup (Tønnesen, 2018) springer makten vi har over hverandre ut av den etiske fordringen, ikke bare fordi vi har inngått en avtale eller en kontrakt (lovens forpliktelse) men ganske enkelt fordi det står i vår makt å hjelpe. Budet om nestekjærlighet er det naturlige budet for alle, fordi vi kjenner en forventning om at vi skal bli elsket av andre. Det er derfor logisk at det heter at du skal elske din neste som deg selv og Løgstrups bud er derfor; *«Fra kjærlighet som du selv gjør krav på, kjenner du den kjærligheten som du skylder andre»* (Tønnesen, 2018, s. 381).

4.11.2. Makt og asymmetri

Forholdet mellom forelder og miljøterapeut er ikke uproblematisk, i og med at det i sakens natur ligger en maktforskjell. Forholdet er asymmetrisk fordi det er en forventning om at forelderen skal utlevere seg, og for at miljøterapeuten skal være en hjelper. Det ligger en forventning fra forelderen om at miljøterapeuten håndterer og ikke misbruker den tilliten som ligger i å utlevere noe av sitt liv og vise sin sårbarhet (Skårderud & Sommerfeldt, 2013). Som Løgstrup skriver så (Tønnesen, 2018, s. 380) *«har vi aldri noe med et annet menneske å gjøre uten at vi holder noe av dets liv i vår hånd»*. Vi har alltid et valg i forhold til hvordan vi håndterer et møte med et annet menneske og det fordrer at vi utøver skjenn. Vi må selv ut ifra vår profesjon og maktposisjon finne innsikt i hvordan vi skal utøve skjønnet ut over de lover og regler som regulerer situasjonene vi er i. De spontane livsytringene hjelper oss å finne retning og perspektiv for våre vurderinger (Tønnesen, 2018).

Som en kontrast kan menneskets behov for å forstå og å forklare, komme i veien for de spontane livsytringene. Med det mener jeg at det kan være et underliggende problem at forståelse i hovedsak anses bare for å være en intellektuell og rasjonell ferdighet, basert på

tanker og fornuft, særlig for å vurdere og overskue konsekvenser og alternative valg (Karterud, 2013). Forståelse kan også være et spørsmål om erfaring, mening, innlevelse og vilje til deltagelse. Legger man til grunn at forståelse kanskje i enda større grad dreier seg om erfaringer av tillit, meningen i måten man blir møtt på, er det i hvert fall etisk sett like «gyldig». «*Det dreier seg da ikke om å forstå en forklaring på individuell basis, men om forståelsene grunnholdninger og - erfaringer som inngår i sammenhenger og relasjoner med gjensidig forpliktelser*» (Ruyter et al., 2014 s. 229 - 230). Slik sett kan vi forstå at selv det å inngå et tillitsfullt samarbeid med miljøterapeuten basert på fornuftige forklaringer er samtykket skjørt (Ruyter, 2014), og det vil være selve det etiske fundamentet for at foreldre samarbeider, og har tillit til miljøterapeuten og institusjonen.

Slettebø (2008) skriver at for foreldre som har bosatt sitt barn så opplever mange at kontakten med barneverntjenesten eller miljøterapeuten kan nærmest være u håndterlig for dem, fordi de er så preget av situasjonen de befinner seg i. Det er barnevernet og miljøterapeutens ansvar å tilrettelegge for at foreldre får den oppfølgingen de både har krav på og moralsk rett til. Det viste seg at foreldre som uttrykket sin fortvilelse gjennom vanskelig og utilbøyelig atferd, endret seg når de ble møtt med forståelse, omsorg og tillit. Det burde være naturlig å tenke at foreldre kunne ha vanskelig for å snakke om svakheter ved seg selv til en fremmed miljøterapeut som forventer fortrolighet før der er tillit.

4.12. Hva mener staten?

Ifølge Prop. 169 L (2016 - 2017) blir det fremhevet at barnevernet skal møte barn og familier med omsorg og empati og anerkjenne barnets behov for trygghet og kjærlighet. I praksis betyr det at som miljøterapeut er man forpliktet til å bygge tillit og sunne maktforhold med barn og foreldre. I forhold hvor det mangler tillit finnes heller ikke trygghet og kjærlighet hverken for barn eller foreldre. Oppfølging av foreldre bygger på foreldrenes mulighet for medvirkning i forhold til om det er en frivillig bosetting, eller en frivillig omsorgsbosetting av barnet. For foreldre som allerede har barn bosatt i institusjon kan de oppleve maktesløshet og fordømmelse av samfunnet. «*Foreldre kan også oppleve stigmatisering fordi de har brutt med samfunnets verdi om at barn skal vokse opp sammen med sine foreldre*» skriver Slettebø (2009, s. 9)

Brukermedvirkning er et viktig element i oppfølgingen av foreldre, og de skal delta i løsningen av oppgaver og beslutninger, og deres erfaringer, kunnskap og ønsker skal tas med i oppfølgingen (Slettebø, 2009). Ikke alle foreldre er enig i de beslutninger som tas, og de kan kjenne på at grensesetting i forhold til deres handlinger som foreldre kan oppleves som maktmisbruk. Grensesetting for foreldres medvirkning betyr også at miljøterapeuten eller barneverntjenesten bryr seg, ikke bare om barnet med også om foreldrene. Det å bry seg er også kjærlighet, og med det kommer grenser. Som Fugelli sier så bygges tillit også av klare grenser når de settes med riktig intensjon, selv om det kan oppleves vanskelig (2003, s. 234). Videre skriver han at «*moralske kvaliteter og personlige egenskaper er vesentlig for tillit, men de må ikke skyggelegge profesjonell kompetanse*» (Fugelli, 2003, s. 235). Den profesjonelle kompetansen kommer også i form av de regler og lover som regulerer forholdet mellom foreldre, barn, miljøterapeuten og barnevernet. Per Fugelli referer (2003, s. 224) Graham Green «*Det er umulig å gå gjennom livet uten tillit. Det er å bli fengslet i den verste av alle celler, seg selv*» For foreldrene som står i fare for å miste omsorgen for eget barn vil verden mulig oppleves nettopp slik; Dyp fortvilelse, maktesløshet, svik, og å miste seg selv (Fugelli, 2003).

5.0. Avslutning

Gjennom å vise til teori fra et bredt spekter av litteratur mener jeg å kunne synliggjøre at fenomenet tillit er av vesentlig betydning i forholdet mellom foreldre med barn i institusjon eller foreldre med barn bosatt i institusjon og miljøterapeuten. Utviklingsteori og mest av alt tilknytningsteori, viser hvilken betydning en god tilknytning mellom barn og foreldre har for barnets relasjonelle og psykososiale utvikling gjennom hele livet. I tillegg er egenskaper som å speile, reflektere, benevne følelser og regulere emosjoner viktig for barnet for å lære å mentalisere. Foreldre som har vokst opp med en usikker tilknytning, traumer og omsorgssvikt strever ofte med psykososiale problemer i relasjoner med egne barn og andre. De vil oftere ha dårligere forutsetninger for å utvikle gode, tillitsfulle relasjoner også til en miljøterapeut. Muligheten for å oppnå gode intervensjoner i relasjonen forsterkes med tillit. Miljøterapeuter på sin side har et ansvar både legalt, moralsk og etisk til å tilby en terapeutisk holdning og forståelse som kan gi rom for foreldre til å utvikle tillit til miljøterapeuten og institusjonen. Min oppfattelse er imidlertid at det kan være et ytterligere behov for å systematisere kunnskap

rundt vesentlig forskning og relevante teorier om fenomenet tillit rundt foreldre under barnevernets ansvar.

6.0. Litteraturliste

Allan, J. G., Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2008/2010) *Mentalisering i klinisk praksis*. København. Hans Reitzels Forlag

Angel, B. Ø. (2011). *Kurs til foreldre med barn i fosterhjem – en selvstyring av foreldre?* Tidsskriftet Norges barnevern 03/2011 (volum 88) <https://www.idunn.no/tnb/2011/03/art06>

Barne- og familiedepartementet (BFD). Tor Slettebø (2009) *Veileder. Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem, eller på institusjon*. Q-1157 b. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

<http://regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnevern/q-1157-b-oppfolging-av-foreldre.pdf>

Biringen, Z., Derscheid, D., Vliegen, N., Closson, L., & Easterbrooks, M. A. (2014) *Emotional availability (EA): Theoretical background, empirical research using the EA Scales, and clinical applications*. *Developmental Review*, 34(2), 114-167. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.01.002>

Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>

Bowlby, J. (1967/1997) *Attachment: Volume one of the Attachment and Loss Trilogy*. Imprint: Pimlico. London, United Kingdom: Vintage

Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R., Kaga, R., Liataud, J., Mallah, K., Olafson, E., & van der Kolk, B. (2005) *Complex Trauma in Children and Adolescents*. *Psychiatric Annuals* 35:5 <https://psycnet.apa.org/record/2005-05449-004>

Dalland, O. (2014) *Metode og oppgaveskriving*. 5. Utg. Oslo: Gyldendal Akademisk

- Erikson, E. H. (1946) *Ego development and historical change; clinical notes*. The Psychoanalytic study of the child, 2, pp. 359-396.
<https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84872635310&doi=10.1080%2f00797308.1946.11823553&partnerID=40&md5=df6881711a8251e0927dc55495dfac2a> DOI: 10.1080/00797308.1946.11823553
- Fonagy, P. & Allison, E. (2014) *The Role of Mentalizing and Epistemic Trust in the Therapeutic Relationship*. Psychotherapy, Vol. 51, No. 3, 372–380 © 2014 American Psychological Association, Inc. <https://doi.org/10.1037/a0036505>
- Fonagy, P., Luyten, P., Allison, E., & Campbell, C. (2017) *What we have changed our minds about: Part 1. Borderline personality disorder as a limitation of resilience*. Borderline Personality Disorder and Emotion Dysregulation (2017) 4:11
<https://bpded.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40479-017-0061-9>
- Fugelli P. *0-visjonen. Essays om helse og frihet*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.
- Hall, M. A., Dugan, E., Zheng, B., & Mishra, A. K. (2001) *Trust in Physicians and Medical Institutions: What Is It, Can It Be Measured, and Does It Matter?* Wake Forest University; DOI:[10.1111/1468-0009.00223](https://doi.org/10.1111/1468-0009.00223)
- Herman, J. L. (2015). *Trauma and Recovery* (3 utg.). New York: BasicBooks.
- Hoffman, L. & Prout, T. A. (2020) *Helping Parents Spare the Rod: Addressing Their Unbearable Emotions*, *The Psychoanalytic Study of the Child*, 73:1, 46-61, link to this article: <https://doi.org/10.1080/00797308.2020.1690867> Published online: 26 Mar 2020. New England Research Institutes; Genentech, Inc.
- Høgh-Olesen H., Dalsgaard, T. & Skårderud, F. (2016) *Moderne personlighetspsykologi* Gyldendal Akademisk
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen L. (2017) *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig metode*. (5 utg.) Oslo: Abstrakt forlag.
- Kjønstad, A., Syse, A. & Kjelland, M. (red.) (2017) *Velferdsrett II barneverns- og sosialrett*. 5.utg. Oslo: Gyldendal juridisk.

Langsrud, E., Fauske, H. & Lichtwark, W. (2019) *Den barnevernskapte virkelighet: Et sosialkonstruktivistisk perspektiv på det faktiske grunnlaget i barnevernets beslutninger*. Side 74-89 DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-01-05> Publisert på Idunn: 2019-03-05

Lov 17.juli 1992 nr. 100 om barnevernstjenester (barnevernloven).

Luyten, P., Nijssens, L., Fonagy, P., & Mayes, L. C. (2017) *Parental Reflective Functioning: Theory, Research, and Clinical Applications, The Psychoanalytic Study of the Child*, 70:1, 174-199, link to this article: <https://doi.org/10.1080/00797308.2016.1277901> Published online: 24 Mar 2017

NOU 2016:16 *Ny barnelov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-16/id2512881/>

Prop.72 (2014-2015) *Endringer i barnevernloven* (utvidet adgang til å pålegge hjelpetiltak) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-72-l-2014-2015/id2401464/>

Prop. 169 L (2016 – 2017) *Endringer i barnevernloven mv.* (bedre sikkerhet for barn og foreldre) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-169-l-2016-2017/id2568801/>

St.meld.nr. 35 (2007-2008) *Mål og mening – Ein heilskapeleg norsk språkpolitikk*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/> Ruyter, K. W., Førde, R. & Solbakk J. H. (2014) 3. utg. *Medisinsk og helsefaglig etikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Skårderud, F. & Sommerfeldt, B. (2013): *Miljøterapi boken. Mentalisering som holdning og handling (MBT-M)*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Taylor, C. (2012) *Empathetic Care for children with disorganized attachments, A model for Mentalizing, Attachment and Trauma-Informed care*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Tjønneland, Eivind: *fenomen i Store norske leksikon på snl.no*. Hentet 9.mai 2021 fra <https://snl.no/fenomen>

Tønnesen, M. (red.) (2018) *EX. PHIL. for sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

7.0. Vedlegg

7.1. Søkeliste

Dato	Søkebase	Søkeord i kombinasjoner	Avgrensinger	Treff	Leste
Mars/ April	Oria	Tillit, foreldre, institusjon Child welfare, CWS Trust, epistemic trust	Fagfelleurdert Artikler Nyere enn 2000	136	9
Mars/ April	Idunn	Tillit, foreldre, institusjon Veiledning, barnevern	Fagfelleurdert Artikler	72	3
Mars/ April	Google Scholar	Trust, epistemic trust, Child welfare, CWS	Peer-reviewed Articles Nyere enn 2000	29	5
Mars/ April	Scopus	Trust, epistemic trust, Treatment, CWS Mentalisering	Peer-reviewed Articles Nyere enn 2000	22	6
Mars/ April	Psycnet	Trust, CWS, Treatment, trauma	Peer-reviewed Nyere enn 2010 Articles	4	2

